

PRAWNE ASPEKTY FUNKCJONOWANIA REPOZYTORIÓW CYFROWYCH

Bezpłatne udostępnianie cyfrowych materiałów w publicznym Internecie takich jak prace naukowe, czy obiekty stanowiące dobra kultury staje się w Polsce zjawiskiem coraz bardziej powszechnym. W pierwszym kwartale 2018 r. liczba obiektów w wolnym dostępie w Cyfrowej Bibliotece Narodowej Polona przekroczyła 1 mln z czego blisko 800 tys. stanowiły numery czasopism, a ponad 83 tys. książki (Polona). W tym samym okresie przez stronę Federacji Bibliotek Cyfrowych (FBC) możliwy był otwarty dostęp (dalej OD) do ponad 3,6 mln obiektów z 134 źródeł, w tym ponad 3 mln numerów czasopism oraz ponad 220 tys. książek (Federacja Bibliotek Cyfrowych). Choć główną zawartość bibliotek cyfrowych udostępnianych w modelu otwartym stanowią materiały archiwalne znajdujące się w domenie publicznej (w FBC około 60%), to OD w Polsce nie ogranicza się wyłącznie do tej kategorii. Z analizy jaką w 2017 r. dokonała Aneta Drabek wynika, że „[...] w czterech polskich bazach danych (AGRO, BazHum, BazTech i CEJSH) znaleźć można 886 czasopism, które umieszczają pełne teksty. W sumie mamy dostęp do ponad 300 tys. artykułów” i jak podkreśla autorka „dostępne są przede wszystkim roczniki najnowsze (2011-2016)” (Drabek, 2017, s. 11). Jak podała Karolina Grodecka – w 2013 r. w Open Directory of Open Access Repositories (Open DOAR) zarejestrowanych było 75 polskich źródeł (bibliotek i repozytoriów cyfrowych) udostępniających zasoby w OD (Grodecka, 2013, s. 10), a na początku roku 2018 było ich już 173 (Open Directory of Open Access Repositories).

Rozwijana od lat 90. „koncepcja otwartego dostępu (Open Access) dotyczy udostępniania w postaci cyfrowej w Internecie publikacji naukowych i wyników badań finansowanych ze środków publicznych w celu umożliwienia bezpłatnego ich wykorzystania przez naukowców, studentów, przedsię-

¹ Biblioteka Główna AWF w Krakowie.

biorców i całe społeczeństwo” (Otwarty dostęp do publikacji naukowych). Idea ta w praktyce może być realizowana za pośrednictwem tzw. drogi złotej (czasopisma OD) „polegającej na publikowaniu w recenzowanych czasopiśmie wydawanych zgodnie z wymaganiami otwartego dostępu” lub drogi zielonej (samoarchiwizacji) „polegającej na udostępnieniu prac, również nierecenzowanych, w ogólnodostępnych repozytoriach” (Kozierski, Kabaci, Lis, Kaczmarek, 2013, s. 7). Geneza tworzenia repozytoriów cyfrowych ma swoje miejsce w Stanach Zjednoczonych – w 1991 r. w Los Alamos powstało pierwsze repozytorium Open Access (OA) arXiv, rejestrujące wyniki badań z zakresu fizyki, astronomii oraz informatyki (Nowak, 2009, s. 90). W Europie pierwsze repozytoria uniwersyteckie zaczęto tworzyć w drugiej połowie lat 90. XX w. Obecnie zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i krajach Europy Zachodniej większość uniwersytetów i instytucji badawczych posiada repozytoria, w których pracownicy mogą archiwizować swoje prace. W Polsce pierwsze repozytorium powstało w roku 2010 na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (AMUR) (Rychlik, Karwasińska, 2010, s. 64), a w lipcu 2016 r. funkcjonowało ich już 30 (Bednarek-Michalska, 2016). Są to zarówno repozytoria ogólnopolskie, np. Repozytorium Centrum Otwartej Nauki CEON (CEON), jak i dziedzinowe, np. Repozytorium Geomatyki (Repozytorium Geomatyki) czy instytucjonalne jak wspomniany wcześniej AMUR (AMUR).

Dynamiczny rozwój publikowania w modelu otwartym oraz zwiększająca się liczba repozytoriów cyfrowych związana jest z przekonaniem, iż jest to system lepszy od tradycyjnego. Główną jego zaletą jest większe rozpowszechnienie wyników badań w środowisku naukowym i pozanaukowym, co bezpośrednio przekłada się na wzrost liczby cytowań i poszerza możliwości nawiązywania kontaktów naukowych. Ponadto przyczynia się do lepszego wykorzystania wyników badań w gospodarce, medycynie i edukacji oraz podnoszenia jakości badań i przeciwdziałania plagiatom poprzez zwiększenie kontroli środowiska naukowego i społeczeństwa (Kozierski i in., 2013, s. 22-23, 29). Ponadto deponowanie dorobku w repozytorium cyfrowym zabezpiecza prace poprzez nadawanie im indywidualnych identyfikatorów oraz tworzenie ich kopii bezpieczeństwa. Daje także możliwość śledzenia rozbudowanych statystyk związanych ze zdeponowanymi pracami oraz ułatwia ich ocenę oraz sprawozdawczość. Nie bez znaczenia jest również aspekt wspierania edukacji studentów poprzez ułatwienie dostępu do literatury naukowej i materiałów dydaktycznych (Rychlik, Karwasińska, 2010, s. 65). Upowszechnianie OD do publikacji naukowych jest odpowiedzią na głosy wskazujące, że społeczeństwo powinno mieć nieodpłatny dostęp do rezultatów badań sfinansowanych ze środków publicznych. Takie rozwiązanie już zostało wprowadzone w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii, natomiast w Polsce oraz innych krajach nadal toczy się debata na ten temat (Brzóska i in., 2013, s. 12).

Idea OD wspierana jest przez instytucje Unii Europejskiej. Wśród najistotniejszych dokumentów w tym obszarze należy wymienić „Konkluzję Rady Unii Europejskiej z 27 maja 2016 r. – Przejście na system otwartej nauki” określającą cel, jakim jest uzyskanie do 2020 r. obowiązku publikowania wyników badań finansowanych ze środków publicznych w modelu otwartym (Konkluzja Rady Unii Europejskiej z 27 maja 2016). W Polsce już w roku 2013 wypracowane zostało wspólne „Stanowisko Prezydium KRASP i Prezydium PAN z dnia 5 lipca 2013 r. w sprawie zasad otwartego dostępu do treści publikacji naukowych i edukacyjnych” (Stanowisko Prezydium KRASP i Prezydium PAN z dnia 5 lipca 2013), którego efektem było powołanie w marcu 2015 r. Zespołu doradczego do spraw otwartego dostępu do treści naukowych przy MNiSW. Zespół ten przygotował „Projekt polityki otwartego dostępu”, który po konsultacjach został przyjęty 23 października 2015 r. pod nazwą „Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce” (Kierunki rozwoju otwartego dostępu). Opracowany dokument stanowił bardzo ważny krok w upowszechnianiu OD w Polsce. Poza zaleceniami dla naukowców i podmiotów finansujących badania, takich jak NCN, NCBR, MNiSW, zawiera on wytyczne dla instytucji naukowych, aby:

- tworzyć instytucjonalne polityki OD i wyznaczyć pełnomocników ds. OD,
- wprowadzić zapisy o OD do regulaminów własności intelektualnej,
- zapewnić OD do publikacji finansowanych ze środków publicznych,
- o ile to możliwe, upowszechniać otwarte surowe dane badawcze,
- transformować czasopisma wydawane w instytucjach do postaci otwartej,
- wykorzystać potencjał bibliotek akademickich oraz budować repozytoria cyfrowe,
- upowszechniać doktoraty w otwartych repozytoriach instytucjonalnych (Kierunki rozwoju otwartego dostępu).

W odpowiedzi na ww. zalecenia wiele instytucji naukowych w Polsce podjęło starania zmierzające do utworzenia repozytoriów cyfrowych. Realizacja tego przedsięwzięcia wymaga rozwiązania licznych problemów: kadrowych, techniczno-sprzętowych, organizacyjnych i prawnych. Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie prawnych aspektów funkcjonowania repozytoriów cyfrowych.

Utwory oraz materiały niechronione

Z prawnego punktu widzenia w szeroko rozumianych repozytoriach instytucjonalnych (definicję szeroko omówiły Małgorzata Rychlik i Emilia Karwasińska (Rychlik, Karwasińska, 2007, s. 156) deponowane mogą być cztery kategorie materiałów:

1. Utwory, czyli materiały podlegające ochronie wynikającej z przepisów „Ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych” (jednolity tekst ustawy Dz.U. 2017 poz. 880) (dalej pr. aut.),

2. Materiały niechronione, czyli wszystkie pozostałe materiały, które nie spełniają kryteriów określonych w definicji „utworu” podanej w pr. aut., np. alfabetyczne spisy, wykazy, książki telefoniczne itp.,

3. Utwory znajdujące się w domenie publicznej, czyli te, do których wygasła ochrona wynikająca z pr. aut.,

4. Prace doktorskie, magisterskie, licencjackie i dyplomowe powstałe w jednostkach.

Największą grupę deponowanych w repozytoriach materiałów z pewnością stanowić będą chronione przepisami pr. aut. „utwory”. Zgodnie z ustawową definicją „utworem” jest „[...] każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia [...]” (Ustawa, 1994, art. 1 ust. 1). Istotne jest tutaj doprecyzowanie pojęcia „ustalenia” oraz określenie, jak należy rozumieć „twórczy i indywidualny charakter utworu”. Zdaniem Bolesława Howorki „ustalenie utworu to jego uzewnętrznienie, stworzenie takiej sytuacji, że może on dotrzeć co najmniej do jednej osoby i być przez nią percypowany. Utwór może być ustalony w jakiejkolwiek postaci (nie musi być utrwalony na materialnym nośniku [...])” (Howorka, 2012, s. 67). Z kolei w opinii Katarzyny i Rafała Golałów „twórczy charakter utworu” należy rozumieć jako „przejaw kreatywności danego dzieła, a więc zawieranie się w nim nowych w stosunku do wcześniejszych, istniejących już utworów wartości [...]” (Golał, Golał, 1998, s. 15), a jego „indywidualny charakter” w kategorii osobistego piętna, jakie nadaje mu twórca (Golał, Golał, 1998, s. 16). Niemniej jednak w polskiej doktrynie prawa przyjmuje się dość niski próg indywidualnej twórczości i za „utwory” uznaje się „[...] rezultaty takiego działania, które choćby w minimalnym stopniu odróżnia się od innych rezultatów takiego samego działania [...]” (Szyjewska-Bagińska, 2010, s. 67 za: Barta, red., 2003, s. 8). Dla bezpieczeństwa uznać zatem należy, że podczas deponowania prac w repozytorium cyfrowym w zdecydowanej większości przypadków będziemy mieli do czynienia z „utworami” chronionymi. Pr. aut. wyróżnia m.in. takie kategorie utworów jak: „wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi (literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne oraz programy komputerowe); plastyczne; fotograficzne; [...] wzornictwa przemysłowego; [...] muzyczne i słowno-muzyczne; sceniczne, sceniczno-muzyczne, choreograficzne i pantomimiczne; audiowizualne (w tym filmowe)” (Ustawa, 1994, art. 1 ust. 2 pr. aut.). Przykładem materiałów niespełniających ustawowej definicji „utworu” są wszelkiego rodzaju wykazy, w których dobór i kolejność elementów nie ma charakteru twórczego. W repozytoriach cyfrowych największą grupę stanowić będą najprawdopodobniej utwory wymie-

nione w pierwszej grupie, tzn. cyfrowe wersje prac składające się z tekstu, fotografii, rycin i tabel.

Ochrona utworu, osobiste i majątkowe prawa do utworu

O ile ustawa nie stanowi inaczej, prawo autorskie przysługuje twórcy (art. 8 ust.1 pr. aut.), a utwór chroniony jest od momentu jego ustalenia bez konieczności spełnienia dodatkowych formalności (art.1 ust. 3 i art.1 ust. 4 pr. aut.). Należy podkreślić, że ochroną objęty jest sposób wyrażenia nie zaś odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne (art. 1 ust. 2 pr. aut.). W przypadku utworów wieloautor- skich, poszczególnym współtwórcom przysługują prawa wspólne z domnie- maniem równego ich udziału. Oznacza to, że do wykonywania prawa autor- skiego do całości utworu potrzebna jest zgoda wszystkich współtwórców (art. 9 ust. 1-3 ust. pr. aut.), a każdy ze współautorów może wykonywać prawo autorskie do swojej części mającej samodzielne znaczenie. Z nieco inną sytuacją mamy do czynienia w przypadku utworów zbiorowych, któ- rych „[...] istota polega na tym, że składają się z szeregu oddzielonych od siebie i odrębnych partii, które łączy w jedną całość działalność redaktor- ska, polegająca przede wszystkim na odpowiednim wyborze oraz układzie tych partii [...]” (Matlak, 2005a, s. 523-524 za: Grzybowski, Kopff, Serda, 1973, s. 96), np. encyklopedie, publikacje periodyczne w tym poszczególne numery czasopism. W tych przypadkach zgodnie z art. 11 pr. aut., autor- skie prawa przysługują producentowi lub wydawcy, a do poszczególnych części mających samodzielne znaczenie, ich twórcom (Matlak, 2005a, s. 524). W związku z tym zdeponowanie w repozytorium cyfrowym, np. całych numerów czasopism, wymaga uzyskania zgody wydawcy lub produ- centa, a w przypadku poszczególnych artykułów zgody ich autorów, chyba że prawa do nich zostały przeniesione na producenta lub wydawcę w dro- dze podpisywania umowy.

Dysponowanie prawami autorskimi

Prawa autorskie podzielić można na autorskie prawa osobiste oraz autorskie prawa majątkowe. „Autorskie prawa osobiste chronią nieogranic- zoną w czasie i nie podlegającą zrzeczeniu lub zbyciu więź twórcy z jego utworem [...]. W szczególności są to prawa do: autorstwa utworu, ozna- czenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępnie- nia go anonimowo, nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rze- telnego wykorzystania, decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności, nadzoru nad sposobem korzystania z utworu” (Góra, Kotuła, 2001, s. 8). Autorskie prawa majątkowe do utworu również przysługują twórcy, chyba, że zachodzi wyjątek określony w ustawie. Prawa te ozna-

czają wyłączność na korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji, a także prawo czerpania korzyści z dzieła (art. 17 pr. aut.). Prawa majątkowe są ograniczone w czasie – trwają przez okres 70 lat po śmierci twórcy (Howorka, 2012, s. 130), są dziedziczone i zbywalne na podstawie umowy (art. 41 ust. 1 pr. aut.). „Polska ustawa przewiduje dwie podstawowe kategorie umów:

1. Umowy przenoszące prawa autorskie (art. 41 ust. 2),
2. Umowy licencyjne (art. 67 ust. 2):

- Wyłączne, gdy autor zobowiązuje się do nieudzielania innym podmiotom zezwoleń na korzystanie z utworu w określony sposób,
- Niewyłączne, gdy autor zachowuje prawo zezwalania innym podmiotom na korzystanie z utworu w taki sam sposób” (Matlak, 2005b, s. 568 za: Grzeszak, 1994, s. 14).

Oba typy umów nie obejmują wszystkich, a jedynie wyraźnie wskazane w umowie pola eksploatacji. Oznacza to, że umowy te mogą dotyczyć wyłącznie pól eksploatacji znanych w momencie ich zawierania (art. 41 ust. 2, art. 41 ust. 4 pr. aut.). „Nowelizacja ustawy z 2002 r. zmieniła obowiązujące przed tą datą określenie szeregu pól eksploatacji i obecnie zamiast kilkunastu mamy wymienione tylko ich trzy rodzaje:

- utrwalanie i zwielokrotnianie,
- obrót oryginałem lub egzemplarzami, które powstały w wyniku zwielokrotnienia utworu,
- rozpowszechnianie utworu w inny sposób [...] w tym taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym” (Howorka, 2012, s. 206). Jest to tzw. internetowe pole eksploatacji.

Poza wskazywaniem pól eksploatacji, umowy tego typu mogą zawierać różne klauzule dotyczące m.in.: okresu i terytorium obowiązywania, wysokości wynagrodzenia, sposobu dostępu do utworu, terminów wypowiedzenia umowy, czy odpowiedzialności stron z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy (Matlak, 2005b, s. 569-570).

Przeniesienie praw majątkowych w drodze podpisania umowy oznacza, że dotychczasowy uprawniony je traci, a nabywca tych praw może korzystać z utworu na wskazanych polach eksploatacji oraz udzielać innym osobom licencji na korzystanie z utworu na tych polach (Siewicz, 2012, s. 40). Umowy tego typu muszą mieć formę pisemną pod rygorem nieważności (art. 53 pr. aut.; Howorka, 2012, s. 217) jednak mogą zostać wypowiedziane przez autorów ze względu na istotne interesy twórcze (art. 56 ust. 1 pr. aut.). Z kolei umowy o korzystanie z utworu (licencje) stanowią upoważnienie udzielone przez twórcę do korzystania z utworów na wskazanych polach eksploatacji wraz z określeniem zakresu, miejsca i czasu tego korzystania (art. 67 ust. 1 pr. aut.). Twórca udzielając licencji wyłącznej na danym polu eksploatacji – w przeciwieństwie do licencji niewyłącznej – nie może jej udzielić na tym samym polu innej osobie (art. 67 ust. 2 pr.

aut.). Licencji niewyłącznych twórca może udzielić wiele. Umowa licencyjna wyłączna, podobnie jak umowa przenosząca prawa autorskie, wymaga zachowania formy pisemnej pod rygorem nieważności (art. 67 ust. 5 pr. aut.). Z kolei udzielenie licencji niewyłącznej nie wymaga zachowania formy pisemnej (Howorka, 2012, s. 217) i w związku z tym może odbywać się za pośrednictwem systemu informatycznego służącego do administrowania repozytorium cyfrowym. Jeżeli umowa nie stanowi inaczej, licencjobiorca nie może upoważnić innej osoby do korzystania z utworu w zakresie uzyskanej licencji (art. 67 ust. 3 pr. aut.).

Zbywalność autorskich praw majątkowych implikuje dwie kategorie podmiotów autorskich praw majątkowych: właściciele pierwotni oraz nabywcy pochodni. „Pierwotnym właścicielem autorskich praw majątkowych innym niż twórca jest producent lub wydawca w odniesieniu do dzieła zbiorowego (art. 11 pr. aut.) lub pracodawca w odniesieniu do programu komputerowego stworzonego w ramach stosunku pracy (art. 74 ust. 3 pr. aut.)” (Sieńczyło-Chlabicz, Banasiuk, Zaręba, Zawadzka, 2009, s. 60). Z kolei nabywcom pochodnym autorskich praw majątkowych z mocy ustawy może być „pracodawca w odniesieniu do utworów pracowniczych stworzonych w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy” (art. 12 pr. aut.). Zgodnie z art. 12 pr. aut. pracodawca z chwilą przyjęcia utworu nabywa w sposób pochodny prawa do utworu pracowniczego, ale tylko w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnie z zamiarem stron. Kwestie te powinny zostać szczegółowo uregulowane w umowach zawieranych pomiędzy pracodawcą, a pracownikami. Dodać należy, że regulacja wynikająca z art. 12 pr. aut. nie dotyczy utworów powstałych na zamówienie, wykonywanych w ramach umów o dzieło lub konkursów (Barta, Markiewicz, 2008, s. 58-59).

Z nieco inną sytuacją mamy do czynienia w przypadku utworów naukowych powstałych w instytucjach naukowych. Kwestię tą reguluje art. 14 pr. aut., który odmiennie do art. 12 pr. aut. ogranicza uprawnienia pracodawcy do „pierwszeństwa publikacji [...], korzystania z materiału naukowego zawartego w utworze [...], udostępniania dzieła osobom trzecim w granicach wynikających z okoliczności tworzenia dzieła” (Barta, Markiewicz, 2008, s. 60). Pomimo że pr. aut. nie podaje definicji utworu naukowego oraz instytucji naukowej należy założyć, że utwory stworzone przez pracowników Uczelni w wyniku wykonywanych przez nich obowiązków służbowych mieszczą się w regulacji określonej w art. 14 ust. 1 pr. aut., o ile w umowie o pracę nie postanowiono inaczej. Należy podkreślić, że Uczelnia w tym przypadku nie uzyskuje automatycznie praw do publikacji pracowniczych, a jedynie posiada prawo pierwszeństwa ich opublikowania. Jeśli Uczelnia zamierza skorzystać z przysługującego jej prawa musi w terminie sześciu miesięcy od dostarczenia utworu podpisać z twórcą umowę wydawniczą (za co twórcy należy się wynagrodzenie); w przeciwnym

wypadku prawo pierwszeństwa wygasa. Wygasa ono również wtedy, jeśli w okresie dwóch lat od daty jego przyjęcia utwór nie został opublikowany (art. 14 ust. 1 pr. aut.). Zapis art. 14 ust. 1 pr. aut. może budzić wątpliwości odnośnie do zakresu prawa instytucji naukowej do pierwszeństwa opublikowania utworu pracowniczego. W art. 6 ust. 1 pkt 1 pr. aut. podano definicję utworu opublikowanego jako tego, „[...] który za zezwoleniem twórcy został zwielokrotniony i którego egzemplarze zostały udostępnione publicznie” (Ustawa, 1994, art. 6 ust. 1 pkt 1). Istnieje spór w zakresie interpretacji tego zapisu. Zdaniem Krzysztofa Siewicza w Internecie „istotnie nie dochodzi do obrotu egzemplarzami utworów, lecz do ich zwielokrotniania (kopiowania z komputera na komputer). Jednak trudno uznać, że utwór zapisany na serwerze, udostępniającym go każdemu do takiego skopiowania, nie został utrwalony na materialnym nośniku ani że ten egzemplarz nie jest udostępniony publicznie (choć jest to dostęp zdalny)” (Siewicz, 2012, s. 31-32). Jego zdaniem umieszczenie utworu pracowniczego w otwartym dostępie gratis (ten model otwartego dostępu opisano w dalszej części artykułu) mieści się w przyśługującym instytucji naukowej prawie pierwszeństwa. Należy jednak raz jeszcze podkreślić, że interpretacja ta nie jest powszechnie przyjęta. W celu ominięcia dyskusyjności zapisu art. 14 ust. 1 pr. aut. K. Siewicz proponuje wykorzystanie świadczenia wzajemnego polegającego na rezygnacji przez jednostkę naukową z prawa pierwszeństwa i jej zgodzie na pierwszą publikację za pomocą swobodnie wybranej osoby trzeciej (w dowolnym wydawnictwie), oczekując w zamian zdeponowania utworu w repozytorium instytucjonalnym, ewentualnie w połączeniu z udzieleniem do niego wolnej licencji. Rezygnacja z prawa pierwszeństwa w tym przypadku stanowiłaby świadczenie jednostki naukowej względem pracownika, w zamian którego oczekuje świadczenia wzajemnego w postaci umieszczenia utworu w repozytorium. Co istotne rozwiązanie to zdaniem Siewicza znosi konieczność wypłaty dodatkowego wynagrodzenia dla pracownika (Siewicz, 2012, s. 63-64).

Deponowanie utworu w repozytorium instytucjonalnym przez deponentów

Każdy podmiot, który zamierza zdeponować utwór w repozytorium instytucjonalnym musi posiadać do niego prawa w zakresie kopiowania i zwielokrotniania techniką cyfrową oraz w zakresie rozpowszechniania utworu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym (tzw. internetowe pole eksploatacji).

Z punktu widzenia pracownika instytucji naukowej możemy mieć do czynienia z trzema sytuacjami prawnymi:

1. Pracownik dysponuje pełnią praw autorskich osobistych i majątkowych (reguła ogólna wynikająca z art. 8 ust. 1 pr. aut.) i może swobodnie dysponować utworem w tym deponować utwór w repozytorium,

2. Utwór powstał w wyniku wykonywania przez pracownika obowiązków służbowych i jednostka posiada prawa majątkowe do tego utworu lub przysługuje jej prawo pierwszeństwa publikacji. W pierwszym przypadku prawa majątkowe do utworu posiada jednostka, w drugim w momencie podpisania umowy wydawniczej autorskie prawa majątkowe do utworu przechodzą na jednostkę naukową i to ona (przez osobę redaktora repozytorium) może umieścić pracę w repozytorium instytucjonalnym,

3. Prawa majątkowe do utworu zostały przeniesione na nabywcę wskutek podpisania umowy. W tej sytuacji nabywca praw majątkowych dysponuje utworem na wskazanych w umowie polach eksploatacji. Zdeponowanie utworu w repozytorium możliwe jest po uzyskaniu zgody nabywcy.

Sytuacja ta staje się bardziej skomplikowana w przypadku utworów wieloautorskich, gdyż w tych przypadkach do wykonywania prawa do całego utworu potrzebna jest zgoda wszystkich współautorów. Poszczególne twórcy zachowują możliwość dysponowania dającymi się wydzielić częściami w zakresie przysługujących im praw (Barta, Markiewicz, 2008, s. 55-56). Autorskie prawa majątkowe do całości dzieł zbiorowych (encyklopedie, numery czasopism, słowniki) stosownie do art. 11 pr. aut. przysługują producentowi lub wydawcy. W tych przypadkach podobnie, poszczególni twórcy mogą dysponować swoimi częściami utworów, chyba, że prawa majątkowe do nich zostały przeniesione na producenta lub wydawcę (Barta, Markiewicz, 2008, s. 61).

Kolejnym problemem jest ustalenie, czy w momencie wprowadzania do utworu zmian zasugerowanych przez redakcję dochodzi do powstania nowego utworu, którego współtwórcą jest redakcja. W celu uniknięcia sporów kwestie te dobrze jest rozwiązać na początku procesu wydawniczego i zadbać, by w umowie wydawniczej znalazły się postanowienia, umożliwiające autorowi zdeponowanie cyfrowej wersji utworu przetworzonej przez wydawcę (Siewicz, 2012, s. 45) lub wskazanie jaka wersja utworu może zostać zdeponowana w repozytorium.

W sytuacji, w której pracownik zawarł umowę przenoszącą prawa majątkowe lub udzielającą licencji wyłącznej należy przeanalizować jakie prawa zachował, gdyż może nadal dysponuje on zakresem pól eksploatacji pozwalających na umieszczenie pracy w repozytorium. Należy przypomnieć, że umowa obejmuje tylko te pola eksploatacji, które zostały w niej wyraźnie wymienione (art. 41 ust. 2 pr. aut.), a zdaniem K. Siewicza do udostępnienia utworu w otwartym dostępie gratis (ten model otwartego dostępu opisano w dalszej części artykułu) wystarczające jest posiadanie praw lub licencji na tzw. internetowym polu eksploatacji, a gdy konieczna jest digitalizacja, także prawa na polu „zwielokrotnianie techniką cyfrową” (Siewicz, 2012, s. 40-41). W sytuacji, w której pracownik nie zachował żadnych praw do utworu, aby mógł zdeponować pracę w repozytorium musi albo na nowo uzyskać odpowiednie prawa podpisując aneks do umowy lub

uzyskać zgodę wydawcy w formie licencji zwrotnej. W skrajnych przypadkach twórca może powołać się również na zapisy art. 56 ust. 1 pr. aut., który daje możliwość odstąpienia lub wypowiedzenia umowy ze względu na istotne interesy twórcze.

Jeśli pracownik ma zamiar zdeponować w repozytorium utwory archiwalne, odnośnie których podpisane były umowy wydawnicze, należy rozważyć, czy publikacje te nie mogą zostać udostępnione ze względu na zapis art. 41 ust. 4 pr. aut. Jeśli umowa wydawnicza przenosząca prawa majątkowe podpisana była w okresie, w którym nie istniało tzw. internetowe pole eksploatacji, wówczas umowa nie mogła go obejmować i twórca może korzystać z utworu na tym polu. Co istotne, rozwiązanie to nie pozwala na umieszczenie publikacji w otwartym dostępie libre, a jedynie w otwartym dostępie gratis (Siewicz, 2012, s. 48) (oba modele otwartego dostępu opisano w dalszej części artykułu).

Deponowanie utworu w repozytorium instytucjonalnym przez redaktorów

Każda jednostka, która tworząc repozytorium instytucjonalne chce w nim zdeponować utwory, musi nabyć do nich prawa:

1. W trybie wprost wynikającym z art. 12 pr. aut. tj. przyjęcie pracowniczego utworu nienaukowego,
2. W drodze umowy przenoszącej autorskie prawa majątkowe (najprostsze i najbardziej pewne rozwiązanie) albo
3. Dzięki nabyciu licencji na korzystanie z utworu na tzw. internetowym polu eksploatacji (otwarty dostęp gratis), czy wolnej licencji Creative Commons (otwarty dostęp libre). Oba modele OD zostały omówione w dalszej części artykułu.

Redaktorzy mogą również bez spełniania dodatkowych formalności deponować w repozytoriach cyfrowych utwory znajdujące się w tzw. domenie publicznej. Z powodów praktycznych mogą to być materiały znajdujące się w zbiorach bibliotek instytucji tworzących repozytorium. Do domeny publicznej (*public domain*) należą utwory, które „[...] nie są kontrolowane, zabezpieczone czy zawłaszczone przez kogoś na mocy systemu własności intelektualnej. Określenie to ma wskazywać, że utwory są »własnością publiczną«, dostępne dla każdego z nas, do wykorzystania w dowolnym celu” (Bednarek-Michalska, Tarkowski, Szczepańska, 2009). W poszczególnych krajach definicje tego pojęcia różnią się, jednak o domenie publicznej mówi się najczęściej w opozycji do utworów, których wykorzystanie jest ograniczone. „Zgodnie ze współczesnym prawem autorskim oryginalne prace literackie, dzieła sztuki, utwory muzyczne itp. są chronione prawem od momentu ich stworzenia aż do czasu wyraźnie określonego w przepisach prawa (może się on różnić w zależności od kraju). Kiedy wygasa prawo autorskie, utwór wcho-

dzi do domeny publicznej” (Bednarek-Michalska i in., 2009). Zgodnie z art. 36 pr. aut. z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie, autorskie prawa majątkowe gasną z upływem lat siedemdziesięciu:

1. Od śmierci twórcy, a do utworów współautorskich – od śmierci ostatniego współtwórcy,

2. W odniesieniu do utworów, których twórcy nie są znani – od daty pierwszego rozpowszechnienia, chyba że pseudonim nie pozostawia wątpliwości co do tożsamości autora lub jeżeli autor ujawnił swoją tożsamość,

3. W odniesieniu do utworów, do których autorskie prawa majątkowe przysługują z mocy ustawy innej osobie niż twórca – od daty rozpowszechnienia utworu, a gdy utwór nie został rozpowszechniony – od daty jego ustalenia.

Do domeny publicznej należą również utwory, które nie są objęte ochroną z mocy pr. aut., np. dokumenty urzędowe oraz utwory, które powstały zanim zaistniało prawo autorskie, np. *Antygon*a (Bednarek-Michalska i in., 2009).

Biorąc pod uwagę dostępność utworów dla społeczeństwa na drugim biegunie utworów będących w domenie publicznej znajdują się tzw. utwory osierocone. Najczęściej są one definiowane jako dzieła, „[...] które pozostają pod ochroną praw autorskich, ale dysponent bądź właściciel praw autorskich nie może być zidentyfikowany (*identified*), bądź odnaleziony (*located*) lub też nie można się z nim skontaktować” (Szczepańska, 2008 za: IFLA/IPA Joint Statement on Orphan Works). Brak możliwości kontaktu z dysponentami praw majątkowych do tych utworów uniemożliwia zdeponowanie „dzieł osieroconych” w repozytorium instytucjonalnym.

W repozytoriach instytucjonalnych mogą być również zdeponowane prace doktorskie, magisterskie, licencjackie i dyplomowe studentów danej jednostki naukowej. Może odbywać się to na zasadzie autoarchiwizacji dokonanej przez autora pracy lub zdeponowania przeprowadzonego przez redaktora repozytorium. Zgodnie z art. 15a pr. aut. „Uczelni w rozumieniu przepisów o szkolnictwie wyższym przysługuje pierwszeństwo w opublikowaniu pracy dyplomowej studenta. Jeżeli uczelnia nie opublikowała pracy dyplomowej w ciągu 6 miesięcy od jej obrony, student, który ją przygotował, może ją opublikować, chyba że praca dyplomowa jest częścią utworu zbiorowego” (Ustawa, 1994, art. 15a). W związku z tym, aby umieścić w repozytorium instytucjonalnym pracę, której autorem jest uczestnik studiów organizowanych przez daną jednostkę naukową, konieczne jest uzyskanie odpowiedniej zgody (licencji) lub pozyskanie praw do utworu w drodze umowy.

Deponowanie utworu w repozytorium w otwartym dostępie

Według Budapesztańskiej Inicjatywy Otwartego Dostępu, przez OD do literatury naukowej należy rozumieć jej „[...] swobodną dostępność w publicznym Internecie, zezwalającą każdemu użytkownikowi na czyta-

nie, ściąganie, kopiowanie, rozpowszechnianie, drukowanie, wyszukiwanie i linkowanie do pełnych treści artykułów, szczytywanie ich w celu indeksowania, przekazywanie danych do oprogramowania lub wykorzystywanie ich w jakikolwiek legalny sposób bez finansowych, prawnych czy technicznych barier [...]” (Budapest Open Access Initiative).

Z prawnego punktu widzenia, wprowadzenie OD do publikacji naukowej zdeponowanej w repozytorium możliwe jest po uzyskaniu zgody uprawnionego (licencji) na określony model OD. W pierwszym etapie należy ustalić kto i w jakim zakresie jest uprawniony do rozpowszechniania danego utworu, co wiąże się z analizą wcześniej zawartych umów. Dopiero po tym etapie przystąpić można do projektowania modelu prawnego relacji uprawniony – udostępniający – użytkownicy (Siewicz, 2012, s. 8).

Wyróżnić można dwa modele OD:

- otwarty (darmowy) dostęp gratis (Gratis Open Access),
- otwarty (wolny) dostęp libre (Libre Open Access).

W otwartym dostępie gratis chodzi o udostępnienie publikacji naukowych „[...] w publicznym Internecie, bez blokad technicznych i opłat. Do zapewnienia tej postaci otwartego dostępu nie jest konieczne udzielenie odbiorcom publikacji żadnej licencji; mogą oni wtedy korzystać z publikacji tylko zgodnie z właściwymi przepisami o dozwolonym użytku lub o innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa. Natomiast otwarty dostęp libre zachodzi, jeżeli poza udostępnieniem publikacji w powyższy sposób zostanie do niej udzielona licencja na nieograniczone, nieodpłatne i niewyłączne korzystanie z oryginałów oraz z ich ewentualnych opracowań (wolna licencja)” (Szprot, red., 2015, s. 30). Wynika z tego, że podstawową różnicą między tymi modelami OD jest swoboda użytkowania udostępnianych utworów. W przypadku OD gratis użytkownicy mogą korzystać z utworu zgodnie z przepisami o dozwolonym użytku na zasadach określonych w pr. aut., a OD libre w pewnym uproszczeniu daje możliwości korzystania z utworu w podobnym zakresie jak podmiot autorskich praw majątkowych (Siewicz, 2012, s. 15, 16).

Dozwolony użytek dzieli się na użytek prywatny i publiczny. Dozwolony użytek prywatny „stanowi formę ograniczenia swobody uprawnionego w zakresie autorskich praw majątkowych [...]. Zakres własnego użytku osobistego obejmuje korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów przez krąg osób pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego (art. 23 ust 2 pr. aut.)” (Machała, 2003, s. 52). Udostępnienie publikacji w OD gratis usuwa w zasadzie jedynie ograniczenia w korzystaniu z publikacji, dozwolony użytek publiczny natomiast „polega na ustawowej dopuszczalności swobodnego korzystania z cudzego dzieła bez zezwolenia osoby uprawnionej i w zasadzie bez obowiązku zapłaty wynagrodzenia ze względu na istotne potrzeby kulturalno-oświatowe społeczeństwa” (Poźniak-Niedzielska, red., 2007, s. 98). Obejmuje on dozwolony uży-

tek m.in. w celach informacyjnych, oświatowych i naukowych, państwowych i gospodarczych, czy dozwolony użytek dla dobra osób niepełnosprawnych (Sieńczyło-Chlabicz i in., 2009, s. 120-128). Osobną kategorię dozwolonego użytku stanowi prawo do cytatu dające możliwość przytaczania w utworach stanowiących samoistną całość fragmentów innych rozpowszechnionych utworów. Cytowanie jest prawnie dozwolone z chwilą spełnienia wszystkich przesłanek określonych w art. 29 pr. aut. (Karpowicz, 1999, s. 125).

Prace udostępniane w repozytorium cyfrowym w modelu gratis nie muszą być specjalnie oznaczone, natomiast na kopiach materiałów udostępnianych w modelu libre muszą znajdować się informacje o udzielonej licencji (np. przez oznaczenie CC BY).

Wolne licencje

Wolne licencje są narzędziem umożliwiającym zastąpienie tradycyjnego modelu „wszystkie prawa zastrzeżone” zasadą „ pewne prawa zastrzeżone” przy zachowaniu zasad prawa autorskiego. Najbardziej popularne jest wykorzystanie w tym celu gotowych wzorców wolnych licencji udostępnionych przez Creative Commons (dalej CC) (Grodecka, Śliwowski, 2014, s. 9). „Licencje Creative Commons wykorzystują prawo autorskie, aby umożliwić autorowi przekazanie innym części przysługujących mu praw. Nie wymagają całkowitego zrzeczenia się praw autorskich. Autor ma do wyboru zestaw czterech różnych warunków udostępnienia swojego utworu, dzięki temu może samodzielnie określić zasady, na których chce dzielić się swoją twórczością z innymi” (Grodecka, Śliwowski, 2014, s. 9). Licencje CC pod względem prawnym działają jak umowy licencyjne niewyłączne, co oznacza, że do ich udzielenia nie jest wymagana forma pisemna. „Licencje są nieodpłatne i niewyłączne, czyli obowiązują każdego, kto korzysta z dostępnego na nich utworu, bez ograniczeń czasowych i terytorialnych” (Brzóska i in., 2013, s. 13). Licencjobiorca zobowiązany jest do przestrzegania warunków licencji, podanie informacji o autorze wykorzystywanego utworu oraz licencji CC, na której został udostępniony – w przeciwnym wypadku licencja wygasa (Brzóska i in., 2013, s. 14).

Na stronie internetowej CC, dostępnych jest sześć wzorców, z których każdy zawiera inny zakres wolności użytkownika:

- Uznanie autorstwa (CC BY) – licencja zezwala innym na rozpowszechnianie, remiksowanie, zmienianie i tworzenie w oparciu o licencjonowany utwór, także do celów komercyjnych. Jedyńm warunkiem jest podanie autora utworu. Licencja ta jest najbardziej liberalną spośród wszystkich oferowanych i jednocześnie rekomendowaną przez Creative Commons,
- Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach (CC BY-SA) – licencja pozwala na remiksowanie, zmienianie i ulepszanie, również w celach komercyjnych, pod warunkiem oznaczenia autorstwa i udostęp-

niania utworów zależnych na tych samych warunkach. Wszystkie utwory zależne, czyli powstałe w oparciu o utwór którego dotyczy licencja, będą udostępniane na tej samej licencji, z możliwością użytku komercyjnego,

- Uznanie autorstwa – Bez utworów zależnych (CC BY-ND) – licencja zezwala na rozpowszechnianie utworu, dla celów komercyjnych, jak i niekomercyjnych, o ile utwór jest rozpowszechniany w całości i w niezmienionej formie oraz z uznaniem autorstwa,
- Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne (CC BY-NC) – licencja pozwala innym remiksować, dostosowywać i opierać się na utworze, którego licencja dotyczy, w celach niekomercyjnych,
- Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Na tych samych warunkach (CC BY-NC-SA) – licencja ta pozwala innym remiksować, zmieniać i tworzyć w oparciu o licencjonowany utwór, w celach niekomercyjnych – pod warunkiem uznania autorstwa oraz licencjonowania utworów zależnych na tych samych warunkach,
- Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych (CC BY-NC-ND) – licencja jest najbardziej restrykcyjna spośród oferowanych przez Creative Commons. Pozwala jedynie na pobieranie utworu i dzielenie się nim z innymi, tak długo jak autorstwo zostaje uznane, a utwór nie jest modyfikowany lub wykorzystywany komercyjnie (Creative Commons).

Partnerzy Creative Commons w poszczególnych krajach przygotowują wersje licencji dostosowane do kontekstu prawnego w danym kraju. Szczegółowe zakresy wzorców licencji CC wynikają z zawartego w nich tekstu prawnego (Siewicz, 2012, s. 17, 20).

Należy podkreślić, że nie wszystkie licencje CC są w pełni otwarte – jedynie licencje CC BY oraz CC BY-SA określić można za w pełni otwarte. Pozostałe licencje CC z warunkami NC i/lub analogiczne uznać należy za otwarte częściowo, dostępne nieodpłatnie, ale z ograniczoną możliwością ponownego wykorzystania (Grodecka, Śliwowski, 2014, s. 12; Hofmokl, Tarkowski, Śliwowski, 2016, s. 22). Jeszcze jedną kategorię w pełni otwartych licencji stanowi „licencja CC0 (Creative Commons Zero) – [która] w praktyce przenosi utwór do domeny publicznej poprzez oświadczenie twórcy, że rezygnuje ze wszelkich roszczeń prawnoprawnych”. Na gruncie prawa polskiego – ze względu na fakt, iż autorskie prawa osobiste nie są zbywalne – licencję CC0 traktować należy jako wiążącą deklarację twórcy do niewykonania tych praw (Grodecka, Śliwowski, 2014, s. 12-13).

Pozostałe regulacje prawne związane z działaniem repozytoriów cyfrowych

W niniejszym artykule nie zostały przedstawione wszystkie aspekty prawne związane z funkcjonowaniem repozytoriów cyfrowych. Należy mieć na uwadze, że repozytoria jako serwisy internetowe podlegają „Ustawie

z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną” (Ustawa, 2002) która nakłada na usługodawcę (w tym przypadku twórców repozytorium) liczne obowiązki. W związku z tym, należy szczegółowo przeanalizować przepisy ww. Ustawy przed rozpoczęciem świadczenia usług. Ponadto ze względu na fakt gromadzenia w systemie danych osobowych użytkowników, a być może i odbiorców serwisu, administrator powinien odpowiednio zabezpieczyć te dane i spełnić pozostałe obowiązki wynikające z „Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych)” (Rozporządzenie, 2016).

Bibliografia

- AMUR – Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://repozytorium.amu.edu.pl>
- Barta, J. (red.). (2003). *Prawo autorskie*. Warszawa: C. H. Beck: Instytut Nauk Prawnych PAN.
- Barta, J., Markiewicz, R. (2008). *Prawo autorskie*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Bednarek-Michalska, B., Tarkowski, A., Szczepańska, B. (2009). Domena publiczna – co to takiego? *Biuletyn EBIB*, 1. Pobrane 22 maja 2018, z: http://www.ebib.pl/2009/101/a.php?bednarek_tarkowski_szczepanska
- Bednarek-Michalska, B. (2016). Repozytoria polskie – już 30. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://uwolnijnauke.pl/repozytoria-polskie-juz-30/>
- Brzóska, H., Danecki, K., Franczak, M., Grabowska, K., Haratyk, P., Kalinowska, A., Oraczewska, M., Nowak, P., Paleczna, D., Rozkosz, E., Rybicka, K., Stunża, G., Szkodzińska, D., Szuffita, M., Śliwowski, K., Tarkowski, A., Wilkowski, M. (oprac.). (2013). *Wolne licencje w nauce: instrukcja*. [Warszawa: Fundacja Projekt: Polska]. Pobrane 22 maja 2018, z: https://ngoteka.pl/bitstream/handle/item/166/wolne_licencje_DRUK_poprawione.pdf?sequence=8
- Budapest Open Access Initiative. Pobrane 22 maja 2018, z: <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-translations/polish>
- CEON – Repozytorium Centrum Otwartej Nauki. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://depot.ceon.pl/>
- Creative Commons. Pobrane 22 maja 2018, z: <http://creativecommons.org/licenses/>
- Drabek, A. (2017). Czasopisma open access w polskich bazach danych. W: I. Sójkowska, L. Derfert-Wolf (red.), *Bibliograficzne bazy danych: perspektywy i problemy rozwoju*. Kraków, 26-27 czerwca 2017 r. (s. 1-12). Pobrane 22 maja 2018, z: http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/download/598/734

- Federacja Bibliotek Cyfrowych. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://fbc.pionier.net.pl/>
- Golat, K., Golat, R. (1998). *Prawo autorskie w praktyce: rodzaje utworów, prawa twórcy, opodatkowanie obrotu prawami autorskimi, wzorcowa umowa wydawnicza*. Warszawa: Infor.
- Góra, E., Kotula, M. (2001). *Prawo autorskie i prawa pokrewne*. Gdańsk: Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr.
- Grodecka, K. (2013). *Udane projekty open access w Polsce: studia przypadków*. Toruń: Stowarzyszenie EBIB. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://www.ifj.edu.pl/library/open-access/materials/Grodecka.pdf>
- Grodecka, K., Śliwowski, K. (oprac). (2014). *Przewodnik po otwartych zasobach edukacyjnych* (Wer. 5 zaktual.). Warszawa: Fundacja Nowoczesna Polska. Pobrane 22 maja 2018, z: http://koed.org.pl/wp-content/uploads/2014/05/OER_handbook_v5_online1.pdf
- Grzeszak, T. (1994). Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. *Przeгляд Prawa Handlowego*, 5, 1-24.
- Grzybowski, S., Kopff, A., Serda, J. (1973). *Zagadnienia prawa autorskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Hofmokl, J., Tarkowski, A., Śliwowski, K. (oprac). (2016). *Otwartość w publicznych instytucjach kultury*. Gdańsk-Warszawa: Creative Commons Polska. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://creativecommons.pl/wp-content/uploads/2012/01/CC-publicacja.pdf>
- Howorka, B. (2012). *Prawo autorskie w pracy bibliotekarza*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- IFLA/IPA Joint Statement on Orphan Works. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://archive.ifla.org/VI/4/admin/ifla-ipaOrphanWorksJune2007.pdf>
- Karpowicz, A. (1999). *Autor – wydawca: poradnik prawa autorskiego* (Wyd. 3). Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN.
- Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce – MNiSW. Pobrane 22 maja 2018, z: https://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2015_08/41b82999405fd87c97df-323fec4f1c8e.pdf
- Konkluzja Rady Unii Europejskiej z 27 maja 2016 r. – Przejście na system otwartej nauki. Pobrane 22 maja 2018, z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9526-2016-INIT/pl/pdf>
- Koziarski, P., Kabaciński, R., Lis M., Kaczmarek P. (2013). *Open Access: analiza zjawiska z punktu widzenia polskiego naukowca*. Poznań-Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/2513/Open%20Access.pdf>
- Machała, W. (2003). *Dozwolony użytek prywatny w polskim prawie autorskim*. Warszawa: Liber.
- Matlak, A. (2005a). Podmioty prawa autorskiego i praw pokrewnych. W: J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak (red.), *Prawo mediów* (s. 519-531). Warszawa: Lexis-Nexis.
- Matlak, A. (2005b). Umowy z zakresu prawa autorskiego. W: J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak (red.), *Prawo mediów* (s. 564-576). Warszawa: LexisNexis.
- Nowak, P. (2009). „Samopublikowanie”: stara metoda – nowy sens w dobie e-science. *Biblioteka*, 19, 87-100.

- Open Directory of Open Access Repositories. Pobrane 22 maja 2018, z: <http://www.opendoar.org/>
- Otwarty dostęp do publikacji naukowych – MNiSW. Pobrane 22 maja 2018, z: <http://www.nauka.gov.pl/otwarty-dostep-do-publikacji-naukowych/>
- Polona. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://polona.pl/>
- Późniak-Niedzielska, M. (red.) (2007). *Prawo autorskie i prawa pokrewne: zarys wykładu*. Bydgoszcz-Warszawa-Lublin: Oficyna Wydawnicza Branta.
- Repozytorium Geomatyki. Pobrane 22 maja 2018, z: <http://www.repozytoriumgeomatyki.ptip.org.pl/>
- (Rozporządzenie, 2016). Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych). (Dz.U.-UE.L.2016.119.1).
- Rychlik, M., Karwasińska, E. (2007). Repozytorium instytucjonalne jako czynnik wspomagający rozwój nauki w środowisku akademickim. *Biblioteka*, 11, 153-167.
- Rychlik, M., Karwasińska, E. (2010). Open Access po Polsku. *Forum Akademickie*, 5, 64-66.
- Sieńczyło-Chłabcz, J., Banasiuk, J., Zareba, J., Zawadzka, Z. (2009). Prawo autorskie. W: J. Sieńczyło-Chłabcz (red.), *Prawo własności intelektualnej* (s. 23-267). Warszawa: LexisNexis.
- Siewicz, K. (2012). Otwarty dostęp do publikacji naukowych: kwestie prawne. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego. Pobrane 22 maja 2018, z: https://repin.pjwstk.edu.pl/files/Otwarty_dostep_do_publicacji_naukowych.pdf
- Stanowisko Prezydium KRASP i Prezydium PAN z dnia 5 lipca 2013 r. w sprawie zasad otwartego dostępu do treści publikacji naukowych i edukacyjnych. Pobrane 22 maja 2018, z: http://obywatelenauki.pl/wp-content/uploads/2013/07/stanowisko_KRASP-PAN_open_access.pdf
- Szczepańska, B. (2008). Dzieła osieroczone: palące problemy, propozycje rozwiązań. *Biuletyn EBIB*, 3. Pobrane 22 maja 2018, z: <http://www.ebib.pl/2008/94/a.php?szczepanska#1>
- Szprot, J. (red.). (2015). Otwarty dostęp w instytucjach naukowych. Warszawa: Wydawnictwa ICM. Pobrane 22 maja 2018, z: http://biblioteka.pollub.pl/sites/default/files/17_Otwarty%20dost%C4%99p%20w%20instytucjach%20naukowych.pdf
- Szyjewska-Bagińska, J. (2010). *Utwór multimedialny jako elektroniczna baza danych*. Bydgoszcz-Szczecin: Oficyna Wydawnicza Branta.
- (Ustawa, 1994). Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. (Dz.U. 2017 poz. 880).
- (Ustawa, 2002). Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną. (Dz.U. 2017 poz. 1219, 2018 poz. 650).

Tomasz Rusin

Legal aspects of digital repositories in Poland

Abstract

This article presents legal aspects of digital repositories created by research institutions in Poland. Under the “Law on copyright and associated rights” issues related to works’ protection and their copyright disposal, as well as legal context of material archiving in repositories by different groups of depositors, were discussed. The article approaches also the subject of making available works in the open-access model and the possibilities of its implementation by means of free licenses.

Keywords: digital repository, copyright, open access, free licences

Tomasz Rusin

Prawne aspekty funkcjonowania repozytoriów cyfrowych

Streszczenie

W artykule przedstawiono prawne aspekty funkcjonowania repozytoriów cyfrowych tworzonych przez instytucje naukowe w Polsce. W oparciu o przepisy „Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych” omówiono kwestie ochrony utworów i dysponowania prawami autorskimi do nich oraz zaprezentowano prawny kontekst archiwizacji materiałów w repozytoriach przez różne grupy deponentów. Przybliżono również temat udostępniania utworów w modelu otwartym oraz możliwości jego realizacji za pomocą wolnych licencji.

Słowa kluczowe: repozytorium cyfrowe, prawo autorskie, otwarty dostęp, wolne licencje

